

Türkiye’de 1965 Sonrası Yapılan Genel Seçimler ve Siyasal Partiler Bağlamında Solda Yaşanan Gelişmelerin Bir Çözümlemesi

Hakan M. Kiriş

Araş. Gör.

Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

E-posta: hakanmkiris@yahoo.com

Hüseyin Gül

Doç. Dr.

Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü

E-posta: gulhuseyin@yahoo.com ve hgul@iibf.sdu.edu.tr

"Eğer sol deyince hala 'daha eşit ve daha yaşanabilir' bir dünya için mücadele anlaşılıyorsa, önümüzde uzanan yol halen çok uzundur..."

Norberto Bobbio

Özet: Türk siyasal hayatında sol partilerin etkinlik kazanması 1960'lı yıllarda yaşanan süreçte olmuştur. Radikal solda yer alan TİP 1965'te TBMM'ne girmiş ve grup kurmuştur. 1960'lardan itibaren merkez sola yerleşen CHP, 1970'lerdeki seçimlerde çarpıcı başarılar elde etmiş ve önemli bir iktidar alternatifi haline gelmiştir. 1980 sonrasında ise gerek merkez solda gerekse radikal solda yer alan partiler siyasal yelpazenin sağında yer alan partilere göre daha başarısız olmuşlardır. Dünyada yaşanan gelişmeler sonucu solda yaşanan dönüşümlere ve yeni sol akımların ortaya çıkmasına rağmen, Türkiye’de benzer yaklaşımların yerleşmediği görülmektedir. Bunun yerine, büyük sol partilerin Türkiye’ye özgü bir sol anlayış geliştirmeye çalıştıkları dikkati çekmektedir. Ancak, bu çabaların da 22 Temmuz 2007 seçim sonuçları üzerinde sol yararına olumlu bir etki yapmadığı görülmektedir. Bu çalışmada, Türkiye’de 1965 sonrasında yapılan genel seçimler ve siyasal partiler bağlamında solda yaşanan gelişmelerin ve 22 Temmuz seçimlerinin genel bir değerlendirmesi sunulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasal yelpaze, Türkiye’de sol, Türkiye siyaseti, siyasal partiler, siyasal seçimler

An Analysis of Developments on the Left since 1965 on the Bases of Political Parties and General Political Elections in Turkey

Abstract: Increase in the effectiveness of leftist parties in Turkey took place in the process of the 1960's. TIP as a party on the far left also sent its members to the parliament and established a group. CHP, as a party taking its place in the central left in the 1960's, achieved significant successes in the elections in 1970's and became an

Kiriş, H. M. & Gül, H., 2007, "Türkiye’de 1965 Sonrası Yapılan Genel Seçimler ve Siyasal Partiler Bağlamında Solda Yaşanan Gelişmelerin Bir Çözümlemesi", *Toplum ve Demokrasi*, 1 (1), Eylül-Aralık, s. 91-116.

important candidate for the establishment of governments. Since the 1980's, the parties on the central left and far left on the political spectrum have performed worse than those parties on the right of the political spectrum. Despite the fact that the left has undergone significant changes, and that new left approaches has evolved, these approaches do not seem to find a solid ground in Turkey. Instead, the leftist parties have attempted to develop a leftist approach unique to Turkey. However, these efforts did not have a positive impact on the results of July 22nd election in 2007 for the left. This study is an analysis of the developments on the left of the political spectrum on the bases of political parties and general political elections since 1965 as well as July 22nd election in Turkey.

Keywords: Political spectrum, the left in Turkey, Turkish politics, political parties, political elections

Siyasi Yelpazede Sol ve Sol Partiler

Doğrusal siyasal yelpazede tanımlanan sağ-sol parti sınıflamasının basit ve yanılıcılığına dair (Heywood, 2006: 361) ya da kesinlikle yok olmayacak bir ayırım olmasına rağmen, bu ayırımın eskiye göre daha az zorlayıcı güce sahip olduğuna dair görüşler (Giddens, 2001: 35) ileri sürülmüştür. Ancak, siyasal görüşlerin birbirine karşı konumlarını açıklamak üzere tarihsel olarak gelişen sağ-sol ayrımı kullanılmaya devam etmektedir. Bu bağlamda, çok partili demokratik sistemler, sağdan sola veya soldan sağa doğru giden bir çizginin üzerinde yerleşik olarak tanımlanmaktadır (Bobbio, 1996 ve 1999).

Sağ ve sol terimleri kesin anlamlara sahip olmayıp farklı dönem ve farklı ülkelerde değişik içeriğe sahip olabilmektedir (Bobbio, 1999: 1). Hatta sol ve sağ kavramlarında zaman içinde önemli anlam değişiklikleri de ortaya çıkmıştır. Siyasal düşüncenin gelişiminde benzer fikirlerin belirli dönemlerde ve bağlamlarda sol, belirli dönem ve bağlamlarda ise sağ tarafından temsil edildiği görülmektedir (Giddens, 2000: 50). Günümüzde bu iki karşıt yaklaşımın, özellikle Batı Avrupa geleneğinde destek aldığı sosyal gruplar, temsil ettiği değerler, ilkeler ve gelenekler ile öne çıkardığı sorunlar ve çözüm stratejileri bakımından ayrıştıkları görülmektedir. Buna göre doğrusal siyasal yelpazede sol, ekonomik müdahaleciliğe, geniş ve laik devlete, insan doğasının ve toplumun aklın öncülüğünde yoğrulabilirliğine, hukukun kültüre üstünlüğüne, yenilikçiliğe, emek haklarının savunusuna, eşitlik, adalet ve özgürleştirme gibi değerlere taraftardır. Siyasal yelpazede sağ ise, "bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler" (*Laissez faire, laissez passer*) görüşüne sahip olarak, küçük devleti, kapitalist sistemi ve piyasanın egemenliğini savunur. Toplumun geleneksel yapısının ve değerlerinin korunmasına taraftardır. Özellikle çağdaş yeni sağ, yeni muhafazakâr bir anlayış çerçevesinde, devlet eliyle topluma ve ekonomiye müdahaleyi toplum mühendisliği olarak görerek reddetme eğilimindedir.

Sağ ve sol karşılaştırıldığında; sol, düşük imtiyazlı sınıfların politik görüşü olarak, kolektif hakları bireysel haklardan öncelikli tutarken; sağ, yüksek imtiyazlı sınıfların politik duruşunu da yansıtan bireysel hakları ve özgürlükleri kolektif haklardan daha öncelikli tutar. Sol, piyasada oluşan fırsat eşitsizliklerinin giderilmesi için doğrudan devlet müdahalesini ve kaynakların dezavantajlı kesim lehine yeniden dağıtılmasını, piyasada fırsat eşitliğinin sağlanarak özellikle yoksulların yaşam standardının iyileştirilmesini öngörür. Sağ ise, eşitsizliklerin serbest piyasanın doğal ve adil bir sonucu olduğu ve kaynakların ekonomik büyüme ve istihdamı artıracak şekilde özel sektörün önünün açılmasına ve desteklenmesine yönelik kullanılması gerektiği düşüncesine sahiptir. Piyasaya müdahale piyasanın etkin çalışmasını engelleyerek uzun dönemde daha adaletsiz sonuçlar doğuracaktır. Sol için eşitlik ve adalet öncelikli iken; sağ için, özgürlük önceliklidir (Left-Right-Politics, 2007; Wikipedia, 2007; Sallan Gül, 2006).

Doğrusal siyasal yelpazenin solunda yer alan siyasal partiler, (ilerlemeci, sosyalist ve komünist partiler) sosyal reform ya da topyekûn ekonomik dönüşüm talepleri ile ayırt edilirken; sağ düşünceleri temsil ettiği kabul edilen siyasal partiler ise genelde mevcut sosyal düzeni savunurlar ve bu anlamda devamlılık yönünde bir eğilim taşırlar (Heywood, 2006: 361). Bununla birlikte söz konusu ilkelerin siyasal yelpazede yer alan partileri her zaman kapsamadığını da belirtmekte yarar bulunmaktadır. Bu açıdan örneğin liberalizm, ABD'de merkez solda yer alır. Avrupa ise liberalizm genellikle merkez sağda kabul edilirken, merkez solda sosyal demokrasi bulunmaktadır (Left-Right Politics, 2007).

İngiltere'de ve ABD'de siyasal yelpazede sağda ve solda birer olmak üzere iki büyük parti yer almaktadır. Üye profili ve felsefe açısından partiler ortanın hemen solunda ve sağında yer almaktadır. Bu ayrım ABD'de oldukça esnek ve sağ-sol arasında geçişkenliği içerir iken, İngiltere'de ise Kıta Avrupası geleneğinin de etkisi ile daha belirgin bir ayrım vardır. Amerika'da sol üzerine yazan Driver, ABD'de solun şu grupları içerdiğini belirtir: Liberaller, daha solda yer alan Marksistler ve sosyalistler, sosyal devlet anlayışını savunanlar, örgütlü emek, ilericiyi savunanlar, çağdaş anlamda barış, çevre, insan ve kadın hakları ile diğer adalet ve eşitlik savunucusu toplumsal hareketlerin ve grupların tümü. Driver, solun insanların, ideallerin, sorunların ve çözüm stratejilerinin bir kolajı olduğunu belirtir (Driver, 1992: 5).

Kıta Avrupası ülkelerine bakıldığında genellikle sağda ve solda iki büyük partinin egemenliğinde de olsa, siyasal yelpazenin Anglo Sakson geleneğine göre çok daha çeşitli olduğu, sağda (milliyetçi ya da dinsel eğilimli) ve solda (Sosyalist, çevreci ve Marksist eğilimli) irili ufaklı partilerin yer aldığı görülür. Kara Avrupası ülkelerinde solun, yeni

solculardan, sosyal demokratlardan, sosyalistlerden, çevrecilerden, yeni sosyal hareketlere üye kişilerden ve göçmenlerden oluştuğu söylenebilir.

Türkiye’de sol’un geçmişi Osmanlı’ya uzanmakla beraber, çağdaş anlamda 1961 Anayasasının sağladığı özgürlükler ortamında geliştiği görülmektedir. Bu doğrultuda daha önceki sol partilerin bir olgunlaşma noktası olarak kabul edilebilecek Türkiye İşçi Partisi (TİP) kurulmuş ve mecliste 14 milletvekili ile temsil olanağı bulmuştur. Bunun yanında, Cumhuriyet Halk Partisi’nde de (CHP) 1950’lerin ikinci yarısında belirginleşmeye başlayan ama 1960 sonrası dönemde açıkça ifade edilen bir biçimde ortanın solu politikası benimsenmiştir. Bu bağlamda, merkezin solu, piyasa sistemini, kapitalizmi ve demokrasiyi kabul eden, bu haliyle Marksist ve sosyalist çizginin sağında yer alan bir çizgiyi ifade etmektedir. Bu anlamda da piyasada oluşacak eşitsizliklere devletin müdahalesi ve karma ekonomi modeli (devletçilik) kabul edilir. Toplumsal olarak da genelde Cumhuriyetçi, laik, ilerici, eğitilmiş, sistemden dışlanmış ve dezavantajlı grupların seçmen tabanını oluşturduğu görülür. Cem’e göre (2000: 61) solun gücünün kaynağı, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de “eşitlik ve özgürlük arasında kurduğu bütündür.”

Sol’da Dönüşüm

Gelişmiş toplumlarda özellikle 1980 sonrasında solda yaşanan dönüşüm sonucu klasik sosyal demokrat yaklaşımdan (Keynezyen refah devletini ile sosyal ve ekonomik hakları temel alan) yeni bir sol anlayışa yönelim gözlenmektedir. Yeni solun en temel özellikleri, piyasa temelli ekonomik büyümeyi kabul etmesi ve hak temelli Keynezyen refah devleti yerine çalışma temelli yapabilir kılan devlet anlayışını ikame etmesidir. Yeni solun eşitlik ve adalet anlayışını fırsat eşitliği ilkesine dayandırdığı görülür. Devletin öncelikli görevi, piyasanın daha etkin çalışmasını sağlayacak önlemleri almak ve piyasada çalışarak başarılı olabilecek kişileri sosyal yardımlar ve insan sermayesine yatırım gibi stratejilerle yapabilir kılmaktır. Yeni solun öne çıkardığı fırsat eşitliği anlayışının beş temel ayağı bulunmaktadır:

1. Tüm bireyler kendi yaşam çizgilerini belirleme hakkına sahiptir.
2. Ancak bütün toplumlarda bu hakkını kullanabilecek olanak ve kaynaklardan yoksun insanlar vardır.
3. Çünkü tüm toplumlarda bu hakkı kullanmayı güçleştiren ya da engelleyen eşitsiz fırsatlar ve durumlar oluşmaktadır.

4. Dolayısı ile insan onuruna uygun bir yaşam kurma ve yaşama hakkını kullanma olanağına sahip olamayan insanlar her toplumda bulunmaktadır.
5. Bu nedenle tüm toplumlar bu hakkı herkes için ama özellikle en dezavantajlı gruplar ve kişiler için optimal düzeyde kullanılabilir kılmalıdır. Bunun da en etkili yolu bu tür grupların ve kişilerin olanaklarını ve fırsatlarını geliştirmek ya da arttırmaktır (Mithoug, 1996: 11; Rawls, 1993: 332 ve 7, dipnot 5).

Dolayısı ile eski refah devleti modeli yerine tüm bireylerin yaşamları konusunda sorumluluk almalarını öngören ancak yoksullara ve diğer dezavantajlı gruplara fırsat eşitliği sağlanması sorumluluğunu üstlenen yapabilir kılan bir devlet anlayışı ortaya konulmaktadır (Gilbert, 1995). Yani devlet artık karşılıksız gelir garantisi sağlayan bir refah devleti olarak değil, insan sermayesine yatırım yaparak bireyleri olanaklı ya da yapabilir kılan devlet olarak hareket edecektir (Giddens, 2000).

Sağ-sol ayrımının anlamını yitirdiği ve tarihin sonuyla birlikte solun yenilgisi söylemleri ortaya atılırken (Fukuyama, 1999), Avrupa'da pek çok ülkede sol partiler tek başlarına ya da koalisyon ortağı olarak iktidarda bulunmayı sürdürmektedirler. Almanya'da Alman Sosyal Demokrat Partisi (SPD), Alman Hıristiyan Demokrat Birliği (CDU) ve Baviera Hıristiyan Sosyal Birliği ile birlikte koalisyonda yer alırken, Birleşik Krallık'ta İşçi Partisi, Gordon Brown'un liderliğinde, İtalya'nın sosyal demokrat başbakanı Romana Prodi, Zeytin Dalı ittifakı ile, İspanya'da İspanya Sosyalist İşçi Partisi, Zapatero başbakanlığında ve Avusturya'da Gusenbauer, Avusturya Sosyal Demokrat Partisi ve Avusturya Halk Partisi koalisyonu ile iktidardadır.¹

Türkiye'de Sol Partilerin 1960 Sonrasında Gelişimi

Türkiye'de 1960'lara kadar net bir sağ-sol sınıflandırmasına rastlanmamaktadır. Sözü geçen tarihe kadar olan süreçte değişik sol partiler kurulmuş ise de, etkin rol oynayamamıştır.² Akşin'e göre Türk

¹ Avrupa Ülkelerinde yapılan seçimlerin sonuçları hakkında istatistikî bilgi için bkz. <http://www.parties-and-elections.de/>, erişim: 15.09.2007.

² Osmanlı Devleti'nin son döneminde kurulan sol partiler Osmanlı Sosyalist Fırkası (1910), Sosyal Demokrat Fırkası (1918), Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkası (1919), Türkiye Sosyalist Fırkası (1919), Amele Fırkası (1920)'dir. TBMM Hükümeti ve tek parti döneminde ise, Gizli Komünist Fırkası (1920), Türkiye Komünist Fırkası (1920), Türkiye Komünist Partisi (1920), Müstakil Sosyalist Fırkası (1921), Türk Cumhuriyet Amele ve Çiftçi Partisi (1930), Laik Cumhuriyetçi İşçi ve Çiftçi Fırkası (1931) sayılabilir. 1945 sonrasında çok partili hayata geçiş ile birlikte Türkiye'de pek çok sol parti kurulmuştur. Bu partiler siyasal hayatta etkinlik kazanamamış ve ömürleri genellikle kısa olmuştur. 1965 seçimlerine kadar kurulan sol partilerin adında "sosyalist" ve "işçi" ifadelerine sıkça rastlanmaktadır. 1946-

toplumunun toplumsal ve ekonomik az gelişmişliği ile köylü ve işçi sınıflarının siyasal bilinç düzeyinin düşüklüğü sol partilerin güçlenmesini önlemiştir (Akşin, 2000: 248). Bunun yanında, Rusya'nın tarihsel tutumundan ve 1917 sonrası ideolojik yöneliminden dolayı, Türkiye'de radikal sola hep şüphe ile bakılmış ve sisteme tehdit oluşturması endişesi ile radikal sol üzerinde ciddi bir baskı kurulmuştur.

1960'lardan önce Türk siyasetini adlandırmak üzere Mardin'in merkez-çevre ayrımı kullanılmaktadır (Mardin, 2006: 35–78). Günümüzde Türkiye siyasetinde sağ-sol sınıflandırmasında temel referanslar olarak kabul edilen CHP ve DP'nin de dayandıkları bu ayrım, Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminden devralınmıştır. Bu gelenek, merkezîyetçi, milliyetçi, otoriter, devletçi ve laik merkez İttihat ve Terakki ile bu cemiyete karşı dinsel gelenekçiler ve liberallerin işbirliği sonucunda kurulan, çevreyi temsil eden muhalif Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın karşıtlığına dayandırılmakta ve bu da siyasal partiler sınıflandırmasına kaynak olarak sunulmaktadır (Özbudun, 1975: 32).

Çok partili hayata geçiş ile birlikte kendi içinde tutarlı ve organize olmuş siyasal elit CHP etrafında toplanırken, heterojen ve dağınık gruplardan oluşan çevre, DP etrafında bütünleşmiştir (Akgün, 1999: 63). 1946–1960 arasındaki dönemde siyasal partilerin daha çok Atatürk devrimleri, ekonomik kalkınma ve siyasal demokrasi gibi değerler üzerinden siyaset yaptıkları görülmektedir. Ancak, CHP ve DP'nin ideolojik yönelimleri, devlet, bürokrasi, özel teşebbüs ve köylü sınıflar hakkında oldukça farklı bakış açılarına sahiptir.³ CHP'de toplanan ulusal elitler merkezîyetçi ve

1965 arasında kurulan sol partiler ve faaliyet süreleri şöyledir: Sosyalist Adalet Partisi (1946–1952), Türk Sosyal Demokrat Partisi (1946–1952), Türkiye Sosyalist Partisi (1946–1952), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (1946–1948), Türkiye İşçi ve Çiftçi Partisi (1946–1961), Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (1946–1946), Ergenekon Köylü ve İşçi Partisi (1946–1953), Yalnız Vatan İçin Partisi (1946–1952), Yurt Görev Partisi (1946–1947), Türkiye Yükselme Partisi (1948–1953), Müstakil Türk Sosyalist Partisi (1948–1950), Demokrat İşçi Partisi (1950–1950), Çalışma Partisi (1950–1950), Radikal Hürriyet Partisi (1953–1956), Vatan Partisi (1954–1957), Halk Kurtuluş Partisi (1957–1958), Sosyalist Parti (1961–1962), Çalışma Partisi (1961–1961), Cumhuriyetçi Mesleki İslahat Partisi (1961–1962), Kemalist Gençlik Partisi (1961–1966), Cumhuriyetçi Parti (1961–1966), Müsavat Partisi (1961–1963), Türkiye İşçi Partisi (1961–1971), Türkiye İşçi Çiftçi Partisi (1961–1966), Hür Sosyalist Parti (1961–1964), Dokuz Yüz Kırk Altılılar Millî Mücadele Partisi (1962–1962), Radikal Parti (1962–1963), Sosyal Demokrat Parti (1964–1965). Ayrıntılı bilgi için bkz. Kaynar, 2007; Yücel, 2006; ve <http://www.tbmm.gov.tr>.

³ Türkiye'de çok partili hayatın başlangıcında sağ ve sol ayrımı konusunda günümüzdeki genel kabulün tersine anlayış DP'nin kuruluşu sırasında bir gazetecinin "DP'nin CHP'ye göre yeri neresidir" sorusu üzerine Adnan Menderes tarafından "İki parmak daha soldadır" cevabı ile ortaya çıkmaktadır. Bkz. Birand ve diğerleri, 2001: 32. Ayrıca 1946 Belediye seçimlerinden önce ise CHP sözcüleri DP'yi ve DP'lileri komünistlikle ve Moskova'nın emrinde olmakla suçlamışlardır. Bkz. Toker, 1998: 108.

vesayetçi iken, DP'de toplanan taşra elitleri, yerel-yöresel girişime ve taleplere duyarlıdır (Özbudun, 1975: 44).

Ancak siyasal eğilimlerin sağ ve sol olmak üzere bilinen şekliyle sınıflandırması 1960'larla birlikte yapılabilir hale gelmektedir. Bu tarihten önceki partilerin tamamı sağda yer almaktayken, 1960'larla birlikte sağ-sol ayrımı ortaya çıkmıştır. Bu ayrımın ortaya çıkmasında, 1961 yılında sosyalist solda yer almak üzere Türkiye İşçi Partisi'nin kurulması ve 1965 seçimleri ile bu partinin meclise girmesi önemli rol oynamıştır. Yine 1965'te CHP'nin Ortanın Solu programını açıklayıp yelpazenin soluna geçmesi ve AP'nin ideolojik vurguları gittikçe belirgin hale gelen bir kapitalist felsefenin temsilcisi haline gelmesi etkili olmuştur (Turan, 2004: 309; Tosun, 1999: 94). CHP, AP'ye karşı yükselen sol muhalefeti bünyesine katmak ve muhafazakar sağda yer almayanlar için bir çekim merkezi olmak isterken diğer yandan da komünizm ile mesafeli, aşırı sola kapalı bir çizgi benimsemeye çalışmıştır (Ağtaş, 2007: 198). Bununla birlikte 1960'lardan önce de CHP'nin sol eğilimli bir anlayışı bünyesinde barındırdığı iddia edilmektedir. Buna göre 1950 sonrası muhalefet döneminde CHP, merkez sağa alternatif olmak üzere sola yönelimini daha belirgin hale getirmiştir. Bu bakımdan 1959 yılında yapılan CHP kurultayı'nda açıklanan İlk Hedefler Beyannamesi'nin daha sonra Ortanın Solu'nu ortaya çıkaran gelişmelerden olduğu belirtilmektedir (Tütüncü Esmer, 2006: 46). Bu doğrultuda CHP içindeki çekişmede partinin geleceğini geçmişte arayan kanada karşı yenilikçi kanat, varolan değişik toplumsal güçlere yönelmiştir. Bu güçlerden birincisi, belirli kesimleri ile sanayi burjuvası iken, diğer kesim işçi sınıfıdır. CHP, işçi sınıfı ile ilgili olarak 1950'li yılların ilk yarısından itibaren grev hakkı, asgari ücretin genelleştirilmesi, emeğin istismardan korunması gibi kararlar almaya başlamıştır (Savran, 1986: 92-93).

Ortanın solu, CHP'nin 1966'da 18. Kurultayı'nda partinin siyasal çizgisi olarak benimsenmiştir. Ortanın solu kuramı, devletçiliğin, devlet sektörünün, özel sektörün ve diğer ekonomik faaliyetlerin toplum yararına düzenlemesi, yönlendirilmesi ve sosyal adalet içinde, halkın kontrolünde işletilmesi şeklinde tanımlanmaktadır (Tütüncü Esmer, 2006: 151). Bu çizgi değişikliği ile İnönü, CHP'nin sosyalist bir parti haline gelmediğini belirtmiştir (chp.org.tr). Ecevit'e göre de (1966: 23-24) CHP'nin demokrasiye bağlılığı, partinin soldaki sınırını çizirken, CHP ancak demokrasiyle ve özgürlükle bağdaşabilecek ölçüde sola kayabilecektir. Ortanın solu kavramının kaynağına yapılan atıf bu konuda aydınlatıcı olmaktadır. Buna göre kavram Amerikan Başkanı Roosevelt'in New Deal politikalarını belirtmektedir. Böylelikle ortanın solu, komünist parti politikalarından ziyade Amerika'nın 1929 Buhranı sonrasında aldığı sosyal önlemleri ve geliştirdiği siyasal çözümleri anımsatan bir kavram olarak ifade edilmektedir (Ağtaş, 2007: 197).

Ortanın Solu Kitabında Ecevit, siyasal yelpazeyi aşırı sağ, ortanın sağ, orta veya merkez, ortanın solu ve aşırı sol şeklinde tanımlamıştır. Ecevit, ortanın solunda yer alan bir siyasal partinin şu özelliklerine dikkat çekmiştir (Ecevit, 1966: 14-20):

1. *İnsancı* olarak insana en üstün değeri verir.
2. *Halkçı* olarak geniş halk topluluklarının yararını, dar zümrelerin çıkarına üstün tutar.
3. *Sosyal adaletçi* ve *sosyal güvenlikçi* olarak insan onurunun gerektirdiği ve insan yeteneklerinin gelişebileceği bir toplum düzeni kurmak ve dar bir zümrenin serbest teşebbüsü veya devletin desteğiyle varlığını arttırması sonucu toplumun zamanla kalkınmasını beklemeyi gereksiz bir erteleyici olarak ve adaletsiz kabul eder.
4. *İlerici*, *devrimci* ve *reformcu* olarak toplumu mümkün olan en yüksek hızla değiştirip kendi insancı ve halkçı anlayışına uygun duruma getirmeyi hedefler. Bu isteği zamana bırakmak yerine devrim ve reformlarla çabuklaştırmak ister.
5. *Devletçi* olarak halkı devletin hizmetinde değil, devleti halkın hizmetinde sayar.
6. *Planlı* olarak iktisadi ve sosyal gelişmeyi tesadüflere bırakmaz.
7. *Özgürlüğe bağlı* olarak iktisadi ve sosyal amaçlarına özgürlük ve demokratik düzen içinde ulaşmak ister.
8. *Sosyal demokrasiden yana* olarak halkın irade serbestliğinin ekonomik ve sosyal baskılardan kurtulmadıkça demokrasinin halk yararına işlemeyeceğini savunur.

Ortanın solu programının siyasal çizgi olarak belirlendiği 18. Kurultay'da, Bülent Ecevit de CHP genel sekreterliğine seçilmiştir. 18. Kurultay ile başlayan ortanın solu tartışmaları daha sonra da devam etmiş, bu tartışmalar partinin 1967'de 4. Olağanüstü Kongreye gitmesine neden olmuştur. Ortanın solu kavramı ve programı 1968'de 19. Kurultay'ında da tartışılmıştır. 1974'te partinin siyasal çizgisi demokratik sol olarak değiştirilmiştir (chp.org.tr). CHP içinde tartışmalarda bazı gruplar, hareketi sosyalist olarak, bazıları da sosyal demokrat olarak adlandırmak istemektedir. Ecevit'e göre, Batı ve Kuzey Avrupa'nın sosyal demokrat akımlarından esinlenilmiştir. Ancak, köken ve toplum yapısında farklılıklar vardır. Bu nedenle, kendine özgü bir tanımlama olarak, demokratik solda karar kılınmıştır (dsp.org.tr). Demokratik sol kavramının kullanılmasının bir diğer nedeni, sosyal demokrasinin işçi hareketi olmasına karşılık, demokratik solun köylüleri, esnaf ve

zanaatkârları da kapsamıdır (Akşin, 2000: 246). Ortanın solu tartışmaları sonrasında CHP kendi içinde bölünmeler geçirmiş ve CHP'den ayrılanlar merkezin sağında kalmak üzere 1967'de Güven Partisi'ni ve 1972'de Cumhuriyetçi Parti'yi kurmuşlardır. Bu iki parti 1973'te birleşerek Cumhuriyetçi Güven Partisi adını almıştır (Kaynar, 2007: 147, 155).

27 Mayıs sonrasında 13.02.1961'de İstanbul'da kurulan Türkiye İşçi Partisi, ortanın solu programı ile siyasal yelpazenin soluna yönelen CHP'nin daha solunda yer alan sosyalist eğilimli bir partidir. Parti, 1965 seçimlerinde getirilen milli bakiye sistemi ile on dört milletvekilliği kazanarak, mecliste grup kurmuştur.

TİP, programında *Türk işçi sınıfının ve onun tarihi, bilime dayanan demokratik öncülüğü etrafında toplanmış, onunla kader birliğinin bilinç ve mutluluğuna varmış toplumcu aydınlarla ırgatların, topraksız ve az topraklı köylülerin, zanaatkârların, küçük esnafın, aylıklı ve ücretlilerin, dar gelirdi serbest meslek sahiplerinin, kısacası emeğiyle yaşayan bütün yurttaşların kanun yolundan iktidara yürüyen siyasal teşkilatı* olarak tanımlanmaktadır (TİP, 1964: 14). Bu amaçla *kapitalist olmayan kalkınma yolu ve emekten yana devletçilik* politikaları vurgulanmaktadır (bkz. TİP Programı). TİP Milletvekilleri tarafından TBMM'ye sunulan yasa tasarıları da TİP'in siyasal çizgisi hakkında bilgilendiricidir. Topraksız ve az topraklı köylüye toprak verilmesi, tarımda kiracılık ve ortaklığın yoksul köylü lehine düzenlenmesi, işsizlik sigortası, petrolün millileştirilmesi, tasarruf bonolarının iptali, yabancı sermayeyi teşvik kanununun iptali, işverenin lokavt hakkını kaldıran ve grevlerle ilgili yasak ve sınırlamaları en aza indiren, hükümetin yetkisini kısıtlayan düzenlemeler, vergi yükünü emekçiden sermaye ve toprak sahibine kaydıran düzenlemeler, köy bölge okulları kurulması ve ilkokul öğrencilerine ders araç ve gereçlerinin parasız verilmesi (Özdemir, 2002: 256-257) bu yasa tasarılarından bazılarıdır. TİP'in siyasal etkinlikleri parti içi çatışmaları engelleyememiştir. Bu çekişmeler dolayısı ile yaşanan bölünmeler sonucunda TİP, 1969 seçimlerinde TBMM'de sadece iki milletvekilliği kazanabilmiştir (Sarıbay, 2001: 58). TİP, 20.07.1971'de Ankara'da düzenlenen 4. Büyük Kongresi'nde, Türkiye'nin doğusunda Kürt halkının yaşadığı yönünde alınan kararlar dolayısı ile ülke bütünlüğüne ve azınlık yaşama aykırılık yaratma sebebiyle Anayasanın ilgili maddelerine dayanılarak Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmıştır (Kaynar, 2007: 129). Türk siyasal hayatında o dönemde TİP'in kurulup etkinlik kazanması, siyasal yelpazenin merkez solundan ötesinin belirgin hale gelmesini sağlamıştır.⁴

⁴ 1965 sonrası da siyasal yelpazenin solunda yer alan pek çok siyasal partinin kurulduğu görülmektedir. 1980'e kadar bu partiler şöyle sıralanabilir: Türkiye Birlik Partisi (1966-

1966–1981 arasındaki dönemde faaliyetlerini sürdüren Türkiye Birlik Partisi (başlangıçta Birlik Partisi), Türkiye’de kurulan ilk mezhep partisidir. TBP, Alevilerin siyasal temsilini sağlama amacıyla kurulmuş ve kendini ilerici, Atatürkçü ve reformist olarak tanımlamıştır (Sarıbay, 2001: 60). TBP, 1969 seçimlerinde sekiz milletvekiliği kazanmasına rağmen, ilerleyen dönemde etkinlik kazanamamıştır.

Doğrusal siyasal yelpazede kesin olarak konumlanamayan ancak sola daha yakın görülen toplumsal hareketlerden olan feminizm, 1980 öncesinde Türkiye’de kurulan ve 1972–1981 arasındaki dönemde faaliyet gösteren ancak seçimlere katılmayan dolayısı ile mecliste yer almayan Türkiye Ulusal Kadınlar Partisi tarafından temsil edilmiştir (Yücel, 2006: 47; Kaynar, 2007: 158). Ancak, doğrudan bir parti aracılığı ile temsil edilmeseler de, partilerin 1980–1995 arası dönem haricinde, kadın kolları aracılığı ile kadın temsiline yer vermeye ve oylarını almaya çalıştıkları görülmektedir.

1981’de 52 sayılı kararı ile siyasal partilerin faaliyetlerini yasaklayan 12 Eylül yönetimi ilerleyen dönemde siyasal sistemi yeniden ele almış ve yola yeni siyasal partilerle devam etmek istemiştir. Bu amaçla 1983’te 76 sayılı kararı ile MGK, siyasal faaliyetleri serbest bırakmıştır (Tanör, 2000: 35–51). Ancak 12 Eylül yönetimi, 1983 seçimlerine katılması için ancak üç partiye onay vermiştir.⁵ Bu partilerden Halkçı Parti, solda yer almak üzere kur(dur)ulmuştur.

Halkçı Parti (HP), başbakanlık müsteşarı Necdet Calp liderliğinde 25.05.1983’te kurulmuştur. Parti programında kendini, sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü, parlamenter demokrasiye bağlı sosyal demokrat bir parti olarak tanımlamaktadır (Kaynar, 2007: 181). 1983 seçimlerine solda yer

1981), İşçi Çiftçi Partisi (1967–1968), Türkiye Kardeşlik Partisi (1973–1973), Türkiye Sosyalist İşçi Partisi (1974–1993), Vatan Partisi (1975–1981), Türkiye Emekçi Partisi (1975–1980), Sosyalist Devrim Partisi (1975–1981), Sosyalist Hareket Partisi (1977–?), Türkiye Sosyal Adalet Partisi (1977–1978), Türkiye İşçi Köylü Partisi (1978–1981), Sosyalist Vatan Partisi (1979–1981). Bkz. Kaynar, 2007; ve Yücel, 2006.

⁵ MGK, Kasım ayında (1983) yapılacak seçimlere “iki buçuk parti”nin girmesini istemiştir. Bu partilerden Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), MGK tarafından desteklenmiş ve merkez sağ oylara talip olmuştur. Halkçı Parti (HP), ana muhalefet partisi olarak düşünülen sol partidir. MGK tarafından buçukluk olarak nitelendirilen Anavatan Partisi (ANAP) ise, sağda MDP’nin ezici çoğunluk kazanmasını kısıtlayıcı olarak tasarlanmıştır. (Bkz. Yücel, 2006: 54) Mehmet Ali Birand’ın hazırladığı 12 Eylül Belgesel’inde kendisi ile yapılan mülakatta dönemin devlet başkanı ve 12 Eylül’ün mimarı Kenan Evren, 1983 seçimlerine sağda ve solda birer büyük parti ile girilmesini istediklerini ancak sağ partinin büyük çoğunluk sağlamasının ona anayasayı değiştirecek bir güç kazandırabileceği endişesi ile sağda ikinci bir partiye daha izin verdiklerini açıklamıştır.

alan tek parti olarak giren HP, ana muhalefet partisi olarak seçimlerden çıkmıştır.

Sosyal Demokrasi Partisi (SODEP), 6 Haziran 1983'te kurulmuş ancak MGK vetosuyla 6 Kasım 1983 seçimlerine katılamamıştır. SODEP kurulduğu zamanlarda Ecevit CHP'si ve İnönü CHP'si ayrımı gündeme gelmiştir. Bu ayrıma göre Ecevit'in genel başkanı olduğu CHP, sola yönelimli bir parti görüntüsündeyken İsmet İnönü'nün genel başkanı olduğu eski CHP ise daha sağda yer alan bir parti olarak kabul edilmiştir. Erdal İnönü'nün kurduğu SODEP, Ecevit'e göre daha sağda yer alan İsmet Paşa'nın CHP'sinin mirasını devralmaktadır (Ergül, 1995: 192–195). SODEP'in batılı anlamda sosyal demokrat bir parti olacağı vurgulanırken, partinin programında HP'den farklı bir taraf görülmektedir. Bu programda özgürlük, eşitlik ve çalışmaya saygı olmak üzere üç temel ilke ortaya atılmaktadır. Çoğulcu anlamda demokratik, ekonomik anlamda halkçı, milliyetçilikle özdeşleşmiş anlamda bağımsızlık ve bütün ilkelerin temel taşı olarak oluşturulan anlamda üreticilik partinin amacıdır (Ergül, 1995: 209).

SODEP, 1984'te yapılan yerel seçimlerde ise HP'ye sağladığı üstünlük sonrasında 3 Kasım 1985'te bu partiyle birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti adını almış (Yücel, 2006: 69–70) ve ilerleyen süreçte özellikle 1989 yerel seçimleri sonrasında merkez soldaki ana adres haline gelmiştir. Ancak bu gelişmeden kısa bir süre sonra merkez solda yer alacak bir diğer parti olan Demokratik Sol Parti (DSP), 14 Kasım 1985'te kurulmuştur. Böylece merkez soldaki bölünme devam etmiştir.

SHP ve DSP arasında ortaya çıkan en önemli fark, SHP'nin CHP mirasına sahip çıkmasına karşın DSP'nin bu mirası reddetmesidir. Bunun yanında SHP programı ekonomik alanda genel olarak devlete çok çeşitli görev ve işlevler yüklemeyi amaçlayan merkezîyetçi bir model öngörürken; DSP programı ise, özel tekellerin yanında devletin de ekonomiye egemen olması yerine kooperatiflerin yaygınlaştırılması ve üreticilerin ortak olduğu yatırım fonlarının kurulması gibi önlemlerle çoğulcu bir ekonomi modeli kurgulamaktadır (Alpay ve Gürsel, 1986: 64–65).

DSP, 1987 seçimlerinin ardından siyaseti bırakan, ancak 1989'da yeniden siyasete dönen Ecevit'in siyasal duruşuyla bağlantılı olarak, 12 Eylül öncesine göre önemli değişiklikler içermektedir. Bu bağlamda 1998'de Ecevit, "Dünya ve Türkiye değişti, herkes değişti, ben de değiştim" açıklamasını yapmaktadır (ft.com). Bu değişikliğin özünde 1990'lardaki Ecevit'in söylemi önemli bir göstergedir. Bu söylemde kişisel özgürlüklerden daha çok milliyetçilik ve ulusal güvenlik, milletten ya da halktan daha çok devlet yer tutmaktadır (Akar ve DüNDAR, 2006: 147). Ecevit bu dönemde demokratlığından ve darbe karşıtlığından uzaklaşıp DSP'yi rejim tehlikesine karşı bir devlet partisi haline

getirmiştir. (Alper, 2007: 213). DSP, demokratik solda birliğin ulusal birliği de güçlendireceğini, güneydoğu ve bölücü terör sorununun ırkçı, feodal, askeri ya da ülkeyi bölmek anlamına gelen siyasal çözümlerle değil; ekonomik ve sosyal önlemlerle çözüleceğini, Türk milliyetçiliğinin, diğer sol partilerin belirttiği gibi, solda yer alamayacağını doğru bir görüş olmadığını açıklamaktadır (Ecevit, 1994). Bu özellikleriyle de DSP'nin sol çizgisi, Batı'nın köklerini liberalizmden alan ve küresel olma iddiasındaki sosyal demokrasi anlayışından farklı ve Türkiye'ye özgü bir sol çizgidir. DSP CHP'den farklı bir çizgi izlediğini belirtmeye Ecevit sonrası dönemde de devam etmektedir. DSP bu iddiası, partinin "biri hak, diğeri halk" olmak üzere iki dayanağı olduğu sloganında somutlaşmaktadır.

Merkezin solundaki parçalılık, 9 Eylül 1992'de 25. kurultayında CHP'nin yeniden açılması ile daha da artmış gözükmektedir. Bu tabloya karşın, 1995'te sayısal çoğunluk bakımından merkez solun en büyük partisi konumundaki SHP, CHP ile birleşme kararı almıştır (chp.org.tr). SHP'nin kendini feshedip CHP'ye katılmasının ardından bu kez merkez solda 1995 sonrasında CHP ve DSP olmak üzere iki büyük partili bir tablo yer almıştır.

1990'larda önce hükümet ortağı olan, ardından 1995 seçimleri sonucunda diğer merkez sol partisi DSP'nin gerisinde yer alan ve 1999 seçimleriyle barajın altında kalan yeni CHP, bir yandan DSP'yi merkezin sağına kaymakla suçlamış, diğer yandan da *Anadolu Solu*⁶ kavramını ortaya atmıştır. Ancak Anadolu Solu yaklaşımı tutunacak zemin bulamamış ve CHP, 22 Temmuz 2007 seçimleri öncesinde klasik sağ-sol ideoloji yelpazesini, *cumhuriyet taraftarlığı* ve *cumhuriyet karşıtlığına* indirgeyerek kendi sınıflandırmasını yerleştirmeye çalışan ve bu referansla geniş kitlelerden destek isteyen bir parti durumuna gelmiştir. Bu çizgisi ile de ilerici, sosyal demokrat kimliğinden uzaklaşmıştır. Hatta öyle ki, Keyman (2007) merkez solun sağ gibi davrandığı tezlerini tekrar gündeme taşımıştır:

"Son yıllar içinde merkez solda yer alma iddiasında olan partilerin, başta CHP ve DSP olmak üzere, zaman içinde giderek sağa ve milliyetçiliğe kaymaları, buna karşın özellikle 2002'den bugüne yaşadığımız AKP deneyiminin de sosyal adaletten demokratikleşmeye sol referanslar içermesi, İdris Küçükömer'in Türkiye'de, sağın sol, solun da sağ gibi hareket ettiği tezinin yeniden canlanmasına yol açtı. Gerçekten de, son dönem CHP ve AKP deneyimi, özellikle de CHP'nin tepkici devlet-milliyetçiliğini aşırı

⁶ Anadolu Solu kavramı, CHP'nin çağdaş sosyal demokrasi değerlerine sadık kalmak koşuluyla kendi tarihinin, toplumsal koşullarının renk kattığı, kimlik kazandırdığı bir anlayışı anlatmaktadır. Bkz. Coşkun, 2001.

uçlara götüren söylem ve eylemi, bu yolla da tüm demokratikleşme ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma alanını AKP'ye bırakması, beraberinde, hem merkez solun boşaltılmasını hem de 'solun sağ, sağın sol gibi davranması' görüşünü haklı çıkarttı."

Bunun nedeni olarak Keyman (2007) "başta CHP, diğer merkez solda yer aldığını söyleyen partilerin, giderek ... değişme kapasitelerini kaybederek, toplumdan uzaklaşmaları, toplumsal desteklerini kaybetmeleri ve başarısızlıklarına çare olarak da tepkici milliyetçiliği ve devlet-merkezci rejim ve güvenlik ideolojisini görmeleri"nin yattığını belirtmektedir. 2007 seçimleri öncesinde CHP, AKP karşısında ve *AKP'yi demokrasi içinde tutma* amacıyla *her kesime, oy çağrısı* yapmıştır. Ancak CHP, cumhuriyetin değerlerini özümsemiş olan her kesim ile birlikte olunabileceğini belirtirken, bir "*zeytin dalı ittifakı*" modelini reddetmiştir. Birliktelik için her parti CHP çatısı altında birleşmeye davet edilmiştir. Bu birliktelik içinde ise, *aday listeleri İmralı'da oluşturulan partilere* yer verilmeyeceği vurgulanmıştır⁷.

1980 sonrasında radikal solda yaşanan bölünmeler de dikkat çekicidir. Bu partiler yelpazenin sol ucunda yaşanan bölünmelerden, hukuki yasaklamalardan ve parti kapatmalarından sıklıkla etkilenmişlerdir. Özellikle 1990'lı yıllarla birlikte yapılan seçimlere önemli sayıda radikal sol parti katılırken, bu partiler, HADEP ve DEHAP haricinde, yüzde 1'lik oy oranına dahi erişememektedirler.⁸

Türkiye'de iki ana akımın yanında, sürekliliği olan iki çizgiden biri olan Kürt milliyetçiliğini temsil eden partiler (diğer çizgi siyasal İslamcı partiler) için *kapatılmaya abone çizgiler* denilmektedir (Şahin, 2007). Kürtçü çizgide⁹, Halkın Emek Partisi (HEP), Demokrasi Partisi (DEP), Demokrasi ve Değişim Partisi (DDP), Demokratik Kitle Partisi (DKP) ve Halkın Demokrasi Partisi (HADEP) son on beş yıl içinde Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmıştır. Bu bağlamda 9 Kasım 2005'te resmen kurulan Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) siyasal hareket olarak kökeni 1990'lı yılların başına denk gelmektedir. 1990 yılında kurulan Halkın Emek Partisi (HEP) ve 1993'te kurulan Demokrasi Partisi (DEP) Kürt milliyetçiliğini temsil eden siyasal partilerdir. HEP ve DEP seçimlere katılmamış ve kısa sürede kapatılmışlardır.

⁷ Bkz. 12.06.2006 Baykal ile mülakat, www.chp.org.tr.

⁸ 1995 Seçimlerinde HADEP listelerinden, diğer bazı radikal sol partiler de aday göstermiştir.

⁹ 1960'lı yılların sonunda demokratik olmayan yollarla sosyalist amaçlı olarak iktidarı devralmak isteyen sol akım içinde gelişen Kürtçü düşünce, Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO) adıyla faaliyetlerine başlamıştır. 1978'de ise PKK (bugünkü terör örgütü, tam adıyla Kürdistan İşçi Partisi) kurulmuş ve 1980'lerde terör eylemlerine girişmiştir. Bkz. Özçelik, 2006: 171.

HEP, 1991 seçimlerine SHP ile ittifak yaparak girmiştir. O dönemde Kürt kökenli milletvekillerinin mecliste Kürtçe yemin etmek istemeleri siyasal bir kriz yaratmıştır. Tepkiler sonucunda SHP'den istifa eden bu on dört milletvekilinin dokunulmazlıkları kaldırılmış ve yargılama süreci başlamıştır. Bu süreç Marksist çizgide yer alan PKK'nın Güneydoğu Anadolu'daki propagandasına malzeme olmuştur (Özçelik, 2006: 173). HEP ve DEP'in ardılı olarak 1994 yılında kurulan HADEP, 1995 ve 1999 seçimlerine; onun ardından kurulan DEHAP ise, 2002 seçimlerine katılmış, ancak ülke barajının gerisinde kaldıklarından meclise girememişlerdir. DTP ise Demokratik Toplum Hareketi sonrasında kurulmuş ve 2007 seçimlerine bağımsız adaylarla girerek mecliste grup kurmuştur.

Radikal solda ÖDP'nin kurulmasından önce önemli gelişmeler yaşanmıştır. 1987'de Türkiye İşçi Partisi ile Türkiye Komünist Partisi'nin birleşmesi sonucunda Türkiye Birleşik Komünist Partisi kurulmuştur. Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin bu birliğe katılması ile partinin adı Sosyalist Birlik Partisi (SBP) adını almıştır. SBP, emek ve kurtuluş gruplarıyla birlikte 1994 seçimlerine Birleşik Sol Alternatif adıyla girmiştir. SBP'nin kapatılması gündeme geldiğinde, partinin adı Birleşik Sosyalist Parti olarak değiştirilmiştir. ÖDP ise, 1996'da Birleşik Sosyalist Parti'nin (BSP) Geleceği Birlikte Kuralım Parti Girişimi'nden aldığı destek ile ismini Özgürlük ve Dayanışma Partisi olarak değiştirmesi sonucu kurulmuştur (Kaynar, 2007: 271).

ÖDP, sosyalist kesimler ile çevrecilerin, feministlerin, radikallerin, dışlanmışların buluşma zemini olma iddiasındadır (ÖDP, 2002: 423). Parti, *özgürlükçü sosyalizmi* eşitlikle özgürlüğün; solun iki temel değeri olduğu ve birbirlerini besleyip güçlendireceğinden hareketle, söylemini açıklamak için kullanmaktadır (ÖDP, 2005: 496). Özgürlükçü sosyalizmin, enternasyonalist, özyönetimci ve çevreci yaklaşımına, feminist ve anti-militarist özelliklerine vurgu yapılmaktadır (ÖDP, 2005: 580-581).

Radikal solda yer alan bir diğer parti olan İşçi Partisi, 1988 yılında kurulan ama 1992 yılında kapatılan Sosyalist Parti'nin hemen ardından kurulmuştur (doguperincek.gen.tr). Bu partinin çizgisi ise milliyetçi sosyalizm olarak adlandırılabilir.

Türkiye Komünist Partisi adında biri yurtdışında diğeri yurt içinde olmak üzere iki ayrı siyasal parti bulunmaktadır. Türkiye'de kurulan TKP'nin temelleri, 1978 yılında TİP'de yaşanan ayrışma ile ortaya çıkan Sosyalist İktidar grubuna dayanmaktadır. Bu grup tarafından 1993 yılında kurulan Sosyalist İktidar Partisi, 2001'de Komünist Parti ile birleşmiş ve Türkiye Komünist Partisi adını alarak, Mustafa Suphi mirasına sahip çıktığını ortaya koymuştur. Ancak bu durum yurt dışında örgütlü olan diğer TKP

tarafından kabul edilmemektedir (Kaynar, 2007: 261). Yurt içinde Türk Siyasi Partiler Kanunu'na göre örgütlenen TKP'nin daha ılımlı bir söylem geliştirmesine karşın, yurt dışında örgütlenen TKP'nin söylemi daha serttir (Karşılaştırma için bkz. TKP internet siteleri [<http://www.tkp.org.tr>] ve [<http://www.t-k-p.org>]).

Türkiye'de faaliyet gösteren TKP kendini, sosyalist devrimin öncü gücü olan işçi sınıfının siyasal mücadele aracı ve hangi sınıfsal kökenden gelirse gelsinler, bu perspektif ve çıkarların siyasal mücadelenin belirleyici ögesi olduğunu kabul eden komünistlerin partisi olarak tanımlamaktadır. TKP'nin amacı, sosyalist devrim ve sosyalizmin kuruluşu olarak belirlenmiştir. TKP İktidarı, bir sosyalist demokrasi olarak örgütlenecektir (bkz. [<http://www.tkp.org.tr>]).

1980 sonrasında yeni toplumsal hareketleri kapsayan siyasal parti oluşumlarına rastlamak mümkün olmaktadır. Bu partiler şunlardır: Yeşiller Partisi (1988–1994), Medeniyet ve Hayvansever Ekonomi ve Tarım Partisi (1988–1990), Türkiye Özürlüsüyle Mutludur Partisi (1996–2003) ve Gönül Birliği Yeşiller Partisi (2000)'dir. Bu partiler iktidarı amaçlayan partiler olmaktan çok, belirli bir görüşü seslendiren örgütlü dayanışma grupları niteliğindedirler.

1965 ve Sonrası Genel Milletvekili Seçimleri Temelinde Sol Partilerin Değerlendirmesi

Bu bölümde, 1965–2007 yılları arasında gerçekleşen milletvekili genel seçimleri temelinde bir çözümleme yapılmaktadır. 1965 yılının başlangıç olarak temel nedeni siyasal yelpazede solun ilk kez bu tarihte yapılan seçimlerde belirginlik kazanmasıdır. 1965–2007 yılları arasında Türkiye'de on bir milletvekili genel seçimi yapılmıştır. Söz konusu on bir seçimin yalnızca üçünden bir sol parti birinci parti olarak çıkmıştır. Bu partiler, 1973'te ve 1977'de CHP iken, 1999'da DSP olmuştur. Bu üç seçimin dışındaki altı seçimde bir sol parti ikinci parti olurken (1965'te ve 1969'da CHP, 1983'te HP, 1987'de SHP, 2002 ve 2007'de CHP), geri kalan iki seçimde sol partiler ancak üçünü ve dördüncü parti olabilmıştır. (1991'de SHP ve 1995'te DSP)

CHP oyları, Ortanın Solu Bildirgesi'nin açıklanılarak girildiği 1965 seçimlerinde, yüzde 8 düşmüştür. 1961 seçimlerinde yüzde 36.74 oranında oy alan CHP, 1965 seçimlerinde ancak yüzde 28.75 oranında oy alabilmıştır. 1969 seçimlerinde CHP oylarında gerileme devam etmiş ve yüzde 27.4 olmuştur. Liderini değiştirmiş olarak girdiği 1973 seçimlerinde yüzde 33.29'luk oy oranı ile (ikinci parti olan AP'den yüzde 3.5 daha fazla) 185 milletvekili çıkararak birinci parti olmuştur. 1977'de

oylarını arttırarak yüzde 41.39'luk oy alan CHP (ikinci parti olan AP'den yüzde 4.5 daha fazla) meclise 213 milletvekili göndermiştir.

1970'li yıllarda CHP biri koalisyon (37. Hükümet¹⁰) ikisi de tek başına olmak üzere üç kez hükümet kurmuştur. İlk iktidar döneminde İslamcı sağ parti MSP ile koalisyon ortaklığı kurulmuştur. Bu hükümetin (I. Ecevit Hükümeti 26.01.1974-17.11.1974) inisiyatifi ile Kıbrıs Barış Harekâtı düzenlenmiş ancak harekâttan kısa süre sonra bu hükümet dağılmıştır. 1977 seçimleri sonrasında kutuplaşmanın arttığı siyasal ortamda yine CHP tarafından 40. Hükümet (II. Ecevit Hükümeti 21.06.1977-21.07.1977) kurulmuş ancak bu azınlık hükümeti TBMM'den güvenoyu alamamıştır. 1978 yılı başında milletvekili transferi ile CGP ve DP'nin desteğiyle, CHP tarafından kurulan 42. Hükümet ise (III. Ecevit Hükümeti 05.01.1978-12.11.1979) iki yıla yakın süre görev yapmıştır.

Sosyalist TİP, 1965 seçimlerinde aldığı yüzde 2.97 oya karşın on dört milletvekilliği elde etmiştir. Ancak bir sonraki seçim olan 1969 seçimlerinde TİP, yüzde 2.68 oyuna karşılık iki milletvekilliği elde edebilmiştir. Bunda, partinin yaşadığı iç çekişmeler kadar, 1965 seçimlerinde uygulanan milli bakiye sisteminin 1969'da değiştirilerek barajsız d'Hondt sistemine geçilmesi de etkili olmuştur.

1965-1980 arasındaki dönemde mecliste temsil hakkı kazanan bir diğer sol parti olan TBP ise, en yüksek oy oranına 1969 seçimlerinde ulaşmıştır. 1969'da yüzde 2.8 oy alarak sekiz milletvekilliğine sahip olan partinin oyları, 1973 seçimlerinde yüzde 1.14'e gerilemiştir. 1973'te bir milletvekilliği kazanan TBP, 1977 seçimlerinde aldığı yüzde 0.39 oy karşılığında milletvekilliği kazanamamıştır.

1980 öncesinde soldaki yapı, görece daha toplu bir görünüm sergilemektedir. Bu dönemde büyük merkez sol partisi CHP ve onun daha solunda yer alan ve faaliyetleri, TİP ve TBP deneyimleri dışında, seçimlere katılmak, emeğin taleplerini seslendirmek ve meclis dışı muhalefet yapmak ile sınırlı olan çeşitli küçük partiler var olmuştur. Ancak 1980 müdahalesi sonrasında siyasal yapıda önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Tosun'un da (1999: 150) belirttiği gibi, 12 Eylül yönetiminin kurgulamak istediği model, siyasal istikrar amacıyla gerçek anlamda bir siyasal partiler çoğulculuğu yerine, siyasal yelpazenin merkez sağ ve solunda toplanacak iki partili bir sistemdir. Ancak 1983 seçimlerinde merkezi eğilimleri güçlendirme çabasının sonrasında merkezin gerek sağında gerekse de solunda bölünme artmıştır. 1980'lerde merkezin solunda HP-SODEP ile başlayan bölünme, SHP-DSP ile sürmüş, 1990'larda SHP-DSP-CHP halini almış ve CHP-DSP şeklinde devam etmiştir.

¹⁰ Bkz. [<http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/hukümetler.html>], erişim 17.09.2007.

Tablo 1. 1965–2007 Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Sol Partilerin Aldıkları Oylar (Yüzde)¹¹

Yıl	CHP	HP	SHP	DSP	TİP	BP/ TBP	HADEP DEHAP	SP/ İP	ÖDP	EMEP	SİP/ TKP	Diğer
1965	28.8	-	-	-	4.0	-	-	-	-	-	-	-
1969	27.4	-	-	-	2.7	2.8	-	-	-	-	-	-
1973	33.3	-	-	-	-	1.1	-	-	-	-	-	-
1977	41.4	-	-	-	0.1	0.4	-	-	-	-	-	-
1983	-	30.5	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1987	-	-	24.7	8.5	-	-	-	-	-	-	-	-
1991	-	-	20.8	10.8	-	-	-	0.4	-	-	-	-
1995	10.7	-	-	14.6	-	-	4.2	0.2	-	-	-	-
1999	8.7	-	-	22.2	-	-	4.8	0.2	0.8	0.2	0.1	0.2
2002	19.4	-	-	1.2	-	-	6.1	0.5	0.3	-	0.2	-
2007	20.9	-	-	-	-	-	-	0.4	0.2	0.1	0.2	0.5

1980 sonrasında yapılan seçimlerin ardından sol partiler tek başına iktidar imkânı elde edememişler ancak kurulan koalisyonlarda yer almışlardır. 1983 seçimlerinde Halkçı Parti'nin aldığı yüzde 30,46 oy, 1980–2007 arasındaki dönemde bir sol partinin tek başına aldığı en yüksek oy oranı olmuştur. 1980 sonrasında sadece 1999 seçimlerinde bir sol parti (DSP), seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Sol partilerin ikinci parti oldukları seçimler ise, 1983 (HP), 1987 (SHP), 2002 ve 2007 (CHP) seçimleridir. Sol partiler 1991 seçimlerinde üçüncü parti (SHP) olurken, 1995 seçimlerinde ise ancak dördüncü parti (DSP) olabilmişlerdir.

Türkiye'de 1980 sonrasında kurulan ve/veya seçimlere katılmaya başlayan merkez solun daha solunda yer alan partiler ise mecliste temsil hakkı sağlayamamıştır. Bunun en temel nedeni, seçim sisteminin temsilde adaletten çok siyasal istikrarın sağlanması amacı öncelikli görülerek oluşturulmasıdır. İşçi Partisi (Sosyalist Parti), Emek Partisi, Türkiye Komünist Partisi (Sosyalist İşçi Partisi), Özgürlük ve Dayanışma Partisi yüzde 1'in altında oy almışlardır.

Türkiye'de radikal solda konumlanan partilerden yalnızca 1991 yılında SHP ile ittifak yaparak seçimlere giren Halkın Emek Partisi'nin (HEP) ardılları olan Halkın Demokrasi Partisi (HADEP), Demokratik Halk Partisi (DEHAP) ve Demokratik Toplum Partisi (DTP) siyasi yelpazede belirginlik sağlayacak bir oy oranına erişmiştir. HADEP/DEHAP, 1995, 1999 ve 2002 seçimlerinde yüzde 5'e yaklaşan ya da az da olsa aşan oranlarda oy almışlardır.

¹¹ Tablo, [<http://www.tuik.gov.tr>] ve DİE'den (2004) alınan verilerle oluşturulmuştur.

1980'lerde sol partiler iktidar şansı bulamazken, 1989 yerel seçimlerinden birinci olarak çıkan bir sol parti olmuştur. Sol partiler, 1990'ların bölünmüş siyasi ortamında kurulan koalisyon hükümetleri ile iktidara ortak olma olanağı elde etmişlerdir. 1991 seçimleri sonrasında 49. ve 50. Hükümetler (VII. Demirel Hükümeti 21.11.1991-25.06.1993 ve I. Çiller Hükümeti 25.06.1993-05.10.1995) DYP ve SHP tarafından kurulmuştur. 18.02.1995'te yapılan 9. Olağanüstü SHP Kurultayında SHP'nin CHP'ye katılması kararı alınmıştır. 9.09.1995 tarihinde yapılan CHP'nin 27. Olağan Kurultayında genel başkanlığa Deniz Baykal'ın seçilmesi sonrasında, Başbakan Çiller'in, Baykal ile anlaşamaması sonucu DYP-CHP Koalisyonu 20.09.1995'te sona ermiştir. Bunun ardından Çiller'in kurduğu azınlık hükümetinin güvenoyu alamaması ile 52. hükümet yine Çiller tarafından (III. Çiller Hükümeti 30.10.1995-6.03.1996) CHP ortaklığıyla kurulmuş ancak kısa ömürlü olmuştur [tbmm.gov.tr]. Merkez sol ile merkez sağ birlikteliğinin bozulmasını, 1995 seçimleri sonrasında merkez sağda da birliğin sağlanamaması izlemiştir. Bu duruma bağlı olarak diğer koşullar da göz önüne alındığında, seçmenin merkezden uzaklaştığı ve yeni bir alternatif olarak radikal sağın siyasal yelpazede belirginleşmeye başladığı görülmektedir.

55. Hükümet (III Yılmaz Hükümeti 30.06.1997-25.11.1998) ANAP, DSP, DTP azınlık koalisyonu şeklinde kurulmuş ve CHP tarafından dışarıdan desteklenmiştir. Bu hükümetin gensoru ile düşürülmesinin ardından ülkeyi 1999 seçimlerine götürmek üzere 56. Hükümet, DSP azınlık hükümeti şeklinde kurulmuştur. (IV. Ecevit Hükümeti 11 Ocak 1999-28 Mayıs 1999) Bu hükümetin görev süresi içinde Öcalan'ın yakalanması, yükselen milliyetçi rüzgârları, milliyetçi sağ parti MHP'den daha fazla olacak şekilde yelkenine doldurarak DSP'yi 1999 seçimlerinin birinci partisi yapmıştır. Seçim sonrasında 57. Hükümet (V. Ecevit Hükümeti 28 Mayıs 1999-3 Kasım 2002) yine DSP öncülüğünde MHP ve ANAP'ın katılımlarıyla kurulmuş ve 2002 seçimlerine kadar görev yapmıştır.

Sol partiler, Türkiye'de 1965-2007 arasındaki 42 yılda tek başlarına ya da koalisyon ortağı olarak toplam 12 yıl 3 ay iktidarda kalmışlardır. Sol partilerin iktidarlarının 2 yıl 9 ayı 1965-1980 arası on beş yıllık dönemde, geri kalan 9 yıl 6 aylık iktidar, 1980-2007 arasındaki yirmi yedi yıllık dönemde yaşanmıştır.

Yine 1980 öncesinin iki büyük partili siyasal ortamında sol partilerin mecliste temsil oranlarının 1965'ten 1977'ye sürekli bir artış sergilediği görülmektedir. 1965'te yüzde 32.8'lik milletvekili oranına sahip olan sol partiler, 1977'ye gelindiğinde bu oranı yüzde 47.3'e çıkarmışlardır. Bu durum o dönemde CHP'nin yükselişi ile bağlantılıdır.

Tablo 2. 1965–2007 Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimlerinde Sol Partilerin Milletvekili Sayısı¹²

Yıl	CHP	HP/ SHP	DSP	TİP	BP/ TBP	Toplam Milletvekili	Sol Partiler Yüzdesi
1965	134	-	-	14	-	450	32.8
1969	143	-	-	2	8	450	34
1973	185	-	-	-	1	450	41.3
1977	213	-	-	-	-	450	47.3
1983	-	117	-	-	-	400	29.2
1987	-	99	-	-	-	450	22
1991	-	88	7	-	-	450	21.1
1995	49	-	76	-	-	550	22.7
1999	-	-	136	-	-	550	24.7
2002	178	-	-	-	-	550	32.3
2007	112	-	-	-	-	550	20.3

1980 sonrasında ise, sol partilerin mecliste temsil oranlarının yüzde yirmilerde seyrettiği görülmektedir. Ancak sistemin iki partili bir meclisi ortaya çıkardığı 2002 seçimlerinde bu oran yüzde 32.3'e yükselmiştir. 22 Temmuz 2007 seçimlerine CHP-DSP ittifakı ile giren merkez sol, ancak yüzde 20.9 oy alabilmiş ve TBMM'de 112 milletvekilliği kazanabilmiştir. Seçim sonuçları hemen herkesçe başarısız bir sonuç olarak değerlendirilmektedir. Seçime CHP ile ittifak yaparak CHP listelerinden giren ve milletvekili seçilen 13 DSP'li seçim sonrasında CHP'den istifa etmişlerdir. Kocabaş (2007: 4), "kendini sol olarak tanımlayarak seçime giren partilerin başarısızlıkları, öngörüsüzlükleri, projersizlikleri ve '*solsuzlukları*' nedeniyle" yaratılan umutsuzluğun toplumsal yaşamın önemli bir alanında egemen hale geldiğini vurgulamaktadır. Bunun nedenlerini sorgulayan Kocabaş, şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"2007'de CHP'nin demokratik kitle örgütleriyle bağı yoktu ve maalesef kabulü de göremedi. Muğla, İzmir, Tekirdağ, Edirne ve Kırklareli dışında birinci parti olmadı ve 33 ilde de milletvekilliği kazanamadı. CHP'nin bu seçim sonuçlarını iyi değerlendirip, tepeden tırnağa yeniden yapılanma sürecini başlatması gerekmektedir. CHP parti meclisi olumsuz sonuçları 2. Cumhuriyetçilere, tarikatlara, imamlara, iç ve dış güçlere bağlayan, bilimsel olmayan, inandırıcı da olmayan bir raporu topluma sundu. Parti örgütsel yapısında çoğulcu, demokratik, katılımcı bir yapı üretilmediği için yerel parti örgütlerinde değişim ve yenilenmeye yönelik tabandan tavana gelişen bir tartışma da görülüyor."

¹² Tablo, <http://www.tuik.gov.tr> ve DİE'den (2004) alınan verilerle oluşturulmuştur.

22 Temmuz 2007 seçiminde umduğunu bulamayan merkez solun büyük partisi CHP, parti içi ve dışı eleştiriler karşısında, bir kez daha genel başkanlık için olağanüstü kongre yapma kararı almıştır.

Sonuç ve Değerlendirme

22 Temmuz 2007'de yapılan seçimler sonrasında siyaset alanında çok farklı bir tablo ortaya çıkmıştır. 1973'ten itibaren yükselen ve 1995'te de birinci parti durumuna gelen İslamcı sağ, son seçimlerde elde ettiği başarı ve yüzde 47 oy oranı ile Türkiye'de merkez sağın tanımını önemli ölçüde dönüştürmüş durumdadır. Radikal sağdan hareketlenen AKP, tarihi bir başarı sağlamış, radikal sağdaki konumundan daha merkeze kaymış ve radikal sağ değerlerini de beraberinde merkez sağa taşımıştır. Böylelikle AKP, siyasal yelpazede merkez sağdan radikal sağa geniş bir alanı içine alarak, merkezin sağına yerleşmiş görünmektedir. Seçimlere girerken AKP'nin içinden çıktığı radikal sağda yer alan milli görüş hareketine üye adayların önemli ölçüde elenerek, daha fazla liberal muhafazakâr adaylara yer verilmesi partinin merkeze yaklaştığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. AKP'nin siyasal yelpazede merkeze hareketlenmesinin uzun dönemde siyasal açıdan en önemli etkisi, radikal sağda daha radikal yeni yapılanmalar (yeni parti oluşumları, radikal sağ toplumsal ya da militan hareketler gibi) için bir alan oluşmasına kapıyı aralamış olmasıdır. Kısacası, AKP'nin başarısı ile siyaset oyunu bundan sonra daha da fazla sağ kanada yığılmış olarak oynanacaktır. Bunun yeni dönemde solun geliştireceği strateji ve politikalara da yansımaları kaçınılmazdır ve bu etkinin iyi çözümlenmesi ve tartışılması bir zorunluluktur.

Türk siyasal hayatında, daha 1965'te kendini merkezin solunda konumlandıran CHP, siyasal felsefesinin yanı sıra, toplumsal taban ile bağ kurma ve uluslararası konjonktürden yararlanma konusundaki başarılı stratejilerini seçimlere de yansıtabilmiştir. Ancak 1980 askeri ihtilali sonrasında büyük bir darbe yiyen parti bölünmüş ve dağılmış, kendini toparlamakta güçlük çekmiş ve 1970'lerdeki gücünü ve etkinliğini yitirmiştir. 1980 askeri müdahalesinin yıkıcı etkisinin yanı sıra (Güneş- Ayata, 2002), 1989 sonrasında komünist bloğun çökmesi, solun küreselleşme ve onun ideolojisi yeni sağın saldırılarının karşısına yeni ve güçlü bir siyasal felsefe ile çıkamaması, toplumsal tabana erişmede etkili unsurlardan olan sendikacılığın ciddi ölçüde güç kaybetmesi gibi unsurlar da solun toparlanmasını güçleştirmiştir. Bunun yanında, kapitalist sistemde yaşanan dönüşüm, esnek üretim, küreselleşme, yeni liberal ideolojinin hegemonyasını kurması, örgütlü emeğin ve sendikacılığın zayıflaması gibi gelişmeler sonrasında solun tabanında önemli bir erime de yaşanmıştır. Örneğin, CHP, küreselleşme sonucu

oluşan yeni dönemde başarıyı getirecek yeni bir sol felsefe ve strateji geliştirememiştir. Ayrıca, 1980 sonrası dönemde yeni liberal politikalar ve küreselleşmeden olumsuz etkilenenlerin sözcülüğünü yapamamıştır (Güneş-Ayata, 2002: 119). 22 Temmuz 2007 seçim sonuçları, yoksul kesimlerin ağırlıklı olarak AKP'yi tercih etmesi karşısında CHP seçmeninin ise ağırlıklı olarak varlıklı kesimlerden oluştuğunu göstermektedir. Buna ek olarak CHP'nin sosyalist enternasyonal üyesi sosyal demokrat bir parti olarak solda yer almasına karşın, AKP iktidarı döneminde parti söyleminin milliyetçi sağda yer aldığı ifade edilmektedir (Bahar, 2007).

Batı'da yeni sosyal hareketlerin ittifakına dayalı gevşek parti yapılanması çerçevesinde hareket eden ve yeni toplumsal hareketleri oluşturan kesimlerle bağ kurabilen yeni sol felsefeyi benimsemiş partiler başarılı sonuçlar elde etmiştir. Ancak bu dönüşüm Türkiye'de yaşanmamıştır. Solun toplumsal taban ile bağı zayıflamıştır. Ortanın solu ile başlayan ve demokratik sol, Anadolu solu, ulusal sol vb. ile devam eden arayışlarda, Türkiye'ye özgü sol bir anlayış yaratma çabaları da beklenen ya da istenen ölçüde başarılı olamamıştır. Bunun bir nedeni de solda yaşanan liderlik yarışları ve parti içi çekişmelerdir. Kısacası, Türkiye'de merkezin soluna olan yönelim, solun merkezindeki çekişmeler, stratejisizlikler, tabandan kopukluklar, seçkincilik, sol partilerin kapatılması, solda sürekli bölünme ve parçalanma vb. sonucu sol kanada yönelim ve sol kanatta oluşum güç kazanamamaktadır. 1980 sonrasında merkez solun içine düştüğü kısır döngü kırılmamakta ve sol partiler daha da küçülme riski ile karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum da, Türkiye'de sol tarafta yer aldığı alışıldık şekilde kabul edilen partilerin iktidar alternatifi haline gelememesine, onlara biçilen ebedî muhalefet görevlerini yürütmek zorunda kalmalarına ve iktidarın sağ partiler arasında devredilen bir araç haline gelmesine sebep olmaktadır.

Türkiye'de solun temel sorun alanları olarak şunlar sıralanabilir:

1. Ulus devlet ve ulusal kimlik anlayışının yıpranması karşısındaki duruşun belirlenmesi,
2. Küreselleşme ve entegrasyon karşısındaki konumun netleştirilmesi,
3. Zayıflayan ve etkinliğini yitiren sendikacılığın günün koşulları çerçevesinde yeniden canlandırılması için ne tür politikalar geliştirilebileceğinin saptanması,
4. Avrupa ve ABD'de gelişen yeni sol politikalar ve stratejiler karşısındaki konumun belirlenmesi,

5. Sosyal dayanışma ve koruma konusunda yeni açılımların getirilmesi,
6. Eriyen toplumsal taban desteğinin yeni toplumsal hareketlerle yeniden artırılması,
7. Kemalizm-sol ilişkisinin güncel koşullara göre, dogmatiklikten uzab biçimde yeniden yapılandırılması,
8. Cumhuriyet ve demokrasi çatışmasının aşılması konusunda yaratıcı çözümler üretebilmesi,
9. Kimlik, vatandaşlık gibi konularda solun kendi içinde yaşanan düşünsel uyumsuzlukların aşılabilmesi,
10. Çeşitlenen tabanın daha etkin olarak mobilize edilebilmesi,
11. Soldaki parçalanma ve parti içi çekişmelerin aşılabilmesi,
12. Solun karakterine uygun bir liderlik ve örgütlenme modelini geliştirilebilmesi...

Bu sorun alanlarının sayısını artırmak mümkündür. Ancak, genel olarak sınıflandırıldığında, sorunların değişen siyasal ve ekonomik koşullar karşısında yeni bir sol felsefe geliştirilmesi ihtiyacı ile siyasal hareket olarak daha etkin örgütlenme ve mobilize olma yöntemlerinin geliştirilmesi gibi iki temel alanda yoğunlaştığı görülmektedir. Örgütlenme ve daha etkin mobilize olma konusunda, 1985'te yaşanan SODEP-HP birleşmesi, 1991 milletvekili genel seçimlerinde girilen SHP-HEP ittifakı, 1995'te gerçekleşen SHP-CHP birleşmesi, 2004 yerel seçimlerinde SHP-DEHAP ittifakı, 2007 seçimlerinde gerçekleşen CHP-DSP ittifakı ciddi çabalardır. Bu çabalarda tabandan gelen isteklerin de çok etkili olduğu görülmektedir. Ancak bu durum, daha çok siyasal elitler ve partilerarası bir girişim olarak algılanmaktadır ki, ittifak yapan partiler gerçek bir bütünleşme yerine, oylarını arttırmak ve hazine yardımı sağlamak gibi amaçlar taşıyor izleniminin oluşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla, bu çabaların tabanla bağı ve tabanı harekete geçirme etkisi sınırlı kalmaktadır.

Solda ve genel olarak Türk siyaset sahnesinde yaşanan yukarıda sayılan ya da benzeri sorunlara yeni açılımlar getirebilecek bütüncül ve tutarlı bir yaklaşım ortaya konulması mümkün müdür? Bunun gerekli koşulları nelerdir? Kemal Derviş'in sosyal liberal sentez önerisi dikkate alınmalı mıdır ve ne ölçüde çözüm olanağı sunmaktadır? 22 Temmuz 2007 seçimlerinde gündeme gelen ulusalcı sol, merkez sol için bir açılım getirebilir mi? Mesut Yılmaz'ın cumhuriyetçilerle demokratları, yani merkez sol ile merkez sağ bir arada toplayacak, daha geniş yeni bir çatı

altında bir araya gelme önerisi,¹³ merkez solun ve/veya merkezin yeniden yapılandırılması açısından alternatif bir çözüm olabilir mi? Özellikle klasik Cumhuriyetçi ve laik çizgiye, Kürtçü ve İslamcı kanattan ya da tabandan gelen etkili eleştiri ve saldırıların, Yılmaz'ın bu önerisini bir zorunluluk haline getirmesi olası mıdır? Yılmaz'ın geniş çatı önerisi, siyasal parti sisteminde, siyasal felsefe açısından olmasa da, şeklen ABD'dekine benzer, cumhuriyetçi ve demokrat çizgide iki partili bir oluşumun habercisi olabilir mi? Küreselleşme, küreselleşmenin ideolojisi yeni liberalizm, bu ideolojinin yayıcısı ve koruyucu ABD ve Avrupa Birliği karşısında solun kendini nasıl konumlandıracağı, ortaya konulacak yaklaşım açısından ikilemler oluşturabilecek nitelikte olduğuna göre, bu ikilem nasıl aşılabilecektir? Merkez sol, küreselleşme ve onun getirdiği tehditler ve fırsatlar karşısında nasıl hareket edecektir? Tüm bu soruların yanıtı, 22 Temmuz 2007 sonrası dönemde solun nasıl bir çizgide gelişeceğinde belirleyici rol oynayacaktır.

Son dönemde felsefi, örgütlenme, siyasal strateji geliştirme ve tabana ulaşma ve harekete geçirme açısından yaşanan sıkıntılar, solun ülke sorunlarına yönelik çözüm önerileri ve politikalar geliştirilmesini de olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, merkez solun başarı şansını düşürmektedir. Eğer merkez sol, ideolojisini, toplumsal taban desteğini, örgütsel yapısını ve katılma mekanizmalarını tümünden dönüştürmez ise daha da küçülebilecektir (Güneş-Ayata, 2002: 120). Keyman (2007) merkez solun gelecekle ilgili stratejisinin nasıl olması gerektiğine dair sunları yazmaktadır:

"Merkez solu doldururken, (a) Türkiye'nin karmaşık yapısını kavrayan, (b) siyaseti ve siyasi rekabeti şekillendiren merkez-çevre, sağ-sol, küresel-ulusal ve kimlik-vatandaşlık eksenlerinde kendini "iyi, adaletli ve demokratik toplum yönetimi iddiası"yla konumlandıran ve bu temelde de (c) Türkiye'yi küreselleşme, Avrupalılaştırma ve modernleşme süreçlerinin etkilerine iyi ve güçlü hazırlayan bir siyaset anlayışına gereksinimiz var. Aynı zamanda, bu anlayış, bir taraftan yoksulluk, işsizlik, emek, hak ve özgürlükler vb. sorunlara yaklaşırken 'sosyal adaleti' kendine öncül alarak kendisini diğer partilerden ayırıştır(malı)dır, diğer taraftan da bugünün modernleşmesinin önemli bir ayağı olan kimlik taleplerini tanıyarak bu taleplere anayasal vatandaşlık temelinde yaklaş(malı)dır."

Merkez solun, sol tabanda siyasal hareketliliği sağlayabilmek ve toplumsal tabanla bağına güçlendirebilmek için, örgütlü ya da örgütsüz yeni toplumsal hareketlerle ve bunların üyesi gruplarla (kadınlar, yeni göçmenler, kent yoksulları, çevreciler, Kürtler gibi) daha etkin bağ

¹³ Mesut Yılmaz, Basın Kulübü Programı, *Haber Türk*, 25.06.2006.

kurma kanallarını geliştirmesi ve güçlendirmesi zorunlu gözükmektedir. Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin amaçlarında, sınıfsal ve toplumsal tabanlarında ve örgütlenme biçimlerinde eskiye göre farklılık gösteren noktaların (Şimşek, 2004: 111) da dikkate alınması gerekmektedir. Ayrıca, özellikle 1980 sonrası dönemde Türk toplumunun üçte ikisinin yer değiştirmesiyle sonuçlanan göç, kentleşme ve toplumsal değişme süreçlerinin ve bunların siyasal süreçlere yansımalarının da iyi çözümlenmesi gerekmektedir. Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de “Eğer sol deyince hala ‘daha eşit ve daha yaşanabilir’ bir dünya için mücadele anlaşılıyorsa” (N. Bobbio), sol siyaset açısından gerçekleştirilmesi gereken daha çok şey vardır. Solun başarısı, siyasal strateji, örgütlenme ve felsefi açıdan yeni ve yenilenebilir (yani dogmatik bir biçim almadan), tabanla barışık ve bağlaşıklık, gerçek anlamda katılımcı, dayanışmacı, üretken paylaşımcı, demokratik ve laik anlayışta çözümler üretilebilmesine bağlı olacaktır.

Kaynaklar

- Ağtaş, Ö., 2007, “Ortanın Solu: İsmet İnönü’den Bülent Ecevit’e”, içinde *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 8: Sol*, der. Bora, T. & Gültekinçil, M., İletişim Yayınları, İstanbul, s. 194-221.
- Akar, R. & DüNDAR, C., 2006, *Karaoğlan*, İmge Kitabevi, 4. baskı, Ankara.
- Alper, E., 2007, “Bülent Ecevit” bilgi kutucuğu, içinde *Modern Türkiye’de Siyasal Düşünce Cilt 8: Sol*, der. Bora, T. & Gültekinçil, M., İletişim Yayınları, İstanbul, s. 202-213.
- Akgün, B., 1999, “Türkiye’de Seçmen Davranışının Ekonomi Politik’i Üzerine Bir Model Denemesi”, *Liberal Düşünce Dergisi*, 4 (14), Bahar, s. 14.
- Akşin, S., 2000, “Düşünce Tarihi 1945 Sonrası”, içinde *Türkiye Tarihi 5-Bugünkü Türkiye 1980-1995*, der. Akşin, S., 3. basım, Cem Yayınevi, İstanbul, s. 215-299.
- Alpay, Ş. & Gürsel, S., 1986, *DSP-SHP Nerede Birleşiyorlar, Nerede Ayrılıyorlar?*, Afa Yayınları, İstanbul.
- Bahar, H., 2007, “The Real Winners and Losers of Turkey’s July 2007 Elections”, der. Barry Rubin, *the Middle East Review of International Affairs*, 11 (3), September.
- Birand, M. A. & diğerleri, 2001, *Demirkırat: Bir Demokrasinin Doğuşu*, 9. baskı, Doğan Kitap, İstanbul.
- Bobbio, N., 1996, *Left and Right: The Significance of a Political Distinction*, translated by Allan Cameron, University of Chicago Press, Chicago.
- _____, 1999, *Bir Politik Ayrımın Anlamı Sağ ve Sol*, çev. Yılmaz, Z., Dost Kitabevi, Ankara.
- Cem, İ., 2000, *Soldaki Arayış*, 3. basım, Can Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyet Halk Partisi, http://www.chp.org.tr/index.php?module=content&page_id=456, erişim 25.09.2007.
- Çoşkun, A. H., 2001, *İskele Sancak-Deniz Baykal CHP ve Anadolu Solu*, Birey Yayıncılık, İskele Sancak Kitapları, İstanbul.
- Demokratik Sol Parti, [<http://www.dsp.org.tr/MEP/index.aspx?pageKey=Tarihce>], erişim 28.09.2007.

- DİE, 2004, *Cumhuriyetten Günümüze Milletvekilleri Seçimleri 1923-2002*, Ankara.
- Driver, D. E., 1992, *Defending the Left*, The Noble Press, Chicago.
- Ecevit, B., 1966, *Ortanın Solu*, 2. baskı, Kim Yayınları, İstanbul.
- _____, 1994, *Ürünü Derme Zamanı*, Demokratik Sol Parti Yayını.
- Ergül, T., 1995, *Sosyal Demokrasiye Ayrışma Yılları Sosyal Demokratların On Yılı*, cilt 1, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Financial Times, [http://www.ft.com/cms/s/0/057cee82-6d40-11db-9a4d-0000779e2340.html], erişim 18.09.2007.
- Fukuyama, F. 1999, *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, 2. baskı, Gün Yayıncılık, İstanbul.
- Giddens, A., 2000, *Üçüncü Yol Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, çev. Özay, M., Birey Yayıncılık, İstanbul.
- _____, 2001, *Üçüncü Yol ve Eleştirileri*, çev. Sad, N., Phonenix Yayınları, Ankara.
- Güneş-Ayata, A., 2002, "The Republican People's Party", *Turkish Studies*, 3 (1), s. 102-121.
- Heywood, A., 2006, *Siyaset*, Liberte Yayınları, Ankara.
- İşçi Partisi, [http://www.ip.org.tr], erişim 1.10.2007
- Kaynar, M. K., 2007, *Cumhuriyet Dönemi Siyasal Partileri 1923-2006*, İmge, Ankara.
- Keyman, F., 2007, "AKP Sol, CHP Sağ Olmadı", *Radikal İki*, 9 Eylül.
- Kocabaş, K., 2007, "Umutları Tüketmemek", *Yeniden İnce*, 4 (16), Eylül, s. 4-10.
- Left-Right Politics, 2007, [http://left-right-politics.ask.dyndns.dk], erişim 15.04.2006.
- Mardin, Ş., 2006, "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", içinde *Türkiye'de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, der. Türköne, M. & Önder, T., 13. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özbudun, E., 1975, *Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma*, A.Ü. Hukuk Fakültesi Yayınları No: 363, Ankara.
- Özçelik, A. 2006, "1960'Dan Günümüze Türk Siyasal Hayatı", içinde *Yakın Dönem Türk Politik Tarihi*, der. İnan, S. & Haytoğlu, E., Anı Yayınları, Ankara.
- Özdemir, H., 2002, "Siyasal Tarih (1960-1980)", içinde *Türkiye Tarihi 4 Çağdaş Türkiye 1908-1980*, der. Akşin, S., 7. basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Özgürlük ve Dayanışma Partisi, 2002, *3. Büyük Konferans Kongre: Son Seçenek Sol Seçenek*, 29.06.2002, Ankara, [http://www.odp.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=1], erişim 3.10.2007.
- _____, 2005, *4. Büyük Konferans Kongre: Gelecek Özgürlükçü Sosyalizm*, 30.01.2005, Ankara, [http://www.odp.org.tr/yayinlar/kitap_goster.php?kodu=1], erişim 3.10.2007.
- Özgürlük ve Dayanışma Partisi, [http://www.odp.org.tr], erişim 1.10.2007.
- Parties and Elections in Europe, [http://www.parties-and-elections.de], erişim 20.09.2007.
- Perinçek, D., *Kişisel İnternet Sitesi*, [http://www.doguperincek.gen.tr], erişim 29.09.2007.
- Sallan Gül, S., 2004, *Sosyal Devlet Bitti Yaşasın Piyasa! Yeni Liberalizm ve Muhafazakârlık Kışkacında Refah Devleti*, E-babil Yayınları, Ankara.
- Sarıbay, A. Y., 2001, *Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler*, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Savran, S., 1986, "CHP ve Sosyal Demokrasi: Bir İlişkinin Anatomisi", *11 Tez Dünyada ve Türkiye'de Sosyal Demokrasi*, Uluslararası Yayıncılık, Ekim.

- Şahin, H., 2007, "Parti Kapatmak Çare Değildir", *Radikal Gazetesi*, 23 Mayıs, [<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222036>], erişim 29.09.2007.
- Şimşek, S., 2004, "New Social Movements in Turkey since 1980", *Turkish Studies*, 5 (3), s. 111-139.
- Tanör, B., 2000, "Siyasal Tarih (1980-1995)", içinde *Türkiye Tarihi 5-Bugünkü Türkiye 1980-1995*, der. Akşin, S., 3. basım, Cem Yayınevi, İstanbul.
- Toker, M., 1998, *Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları-Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950*, 4. baskı, Bilgi Yayınevi, İstanbul.
- Tosun, T., 1999, *Türk Parti Sisteminde Merkez Sağ ve Merkez Solda Parçalanma*, Boyut Kitapları, İstanbul.
- Turan, A. E., 2004, *Türkiye'de Seçmen Davranışı-Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi*, Bilgi Üniversitesi Yayını, İstanbul.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi, [<http://www.tbmm.gov.tr/kutuphane/hukümetler.html>], erişim 25.09.2007.
- Türkiye İstatistik Kurumu, [<http://www.tuik.gov.tr>], erişim 25.09.2007.
- Türkiye İşçi Partisi, 1964, *Türkiye İşçi Partisi Programı*, İstanbul.
- Türkiye Komünist Partisi 1, [<http://www.t-k-p.org>], erişim 2.10.2007.
- Türkiye Komünist Partisi 2, [<http://www.tkp.org.tr>], erişim 2.10.2007.
- Tütüncü, E. G., 2006, *CHP: 1965-1980 Türk Siyasal Yaşamında Ortanın Solu*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Yayınları, Antalya.
- Wikipedia, [http://en.wikipedia.org/wiki/Left-right_politics], erişim 25.09.2007.
- Yücel, S. M., 2006, *Türkiye'nin Siyasal Partileri (1859-2005)*, Alfa Yayınları, İstanbul.